

Ivan Alduk

Arheološka topografija jugozapadnoga dijela Mosora

Ivan Alduk
HR, 21260 Imotski
Konzervatorski odjel u
Imotskom
A. Starčevića 7

U članku se donose rezultati arheološkoga rekognosciranja provedenog u dva navrata na jugozapadnom dijelu Mosora, između Kučina i Kliškoga polja. U stručnu literaturu se uvodi nekoliko novih prapovijesnih lokaliteta.

Ključne riječi: Kučine, Mosor, arheologija

UDK: 902.2(497.5 Kučine)

Stručni članak

Primljeno: 21. lipnja 2013.

U jednom od prošlih brojeva ovog časopisa bavili smo se tvrđavom Kuk iznad Kučina.¹ Tada smo se samo usputno dotaknuli arheoloških lokaliteta istočno od tvrđave – onih na samom zapadnom izdanku Mosora koji se diže između Kučina na jugu i izvora Jadra, odnosno Kliškoga polja na sjeveru.² Prilikom obilaska terena u proljeće ove godine rekognosciran je znatno veći prostor nego je to napravljeno godine 2009. Obišli smo poznate lokalitete, ali smo naišli i na nekoliko dosad nepoznatih.

Gradina iznad Kučina

Položaj se nalazi na koti 343 na strmoj uzvisini istočno od tvrđave Kuk.³ Iako se i u starijoj literaturi često navodi kako se uzvisina na kojoj se nalazi tvrđava naziva Gradina, radi se zapravo o toponimu vezanom za ovo mjesto.⁴ Naime, uzvisina je okružena strmim liticama sa zapadne i južne strane dok se prema sjeveru (Mačkovac) blago spušta, odnosno uzdiže prema istoku (Kapina). Sam vrh je kamenit s vrlo malo ravnijih površina između stijena gdje nalazimo na nekoliko ulomaka amorfnе keramike (sl. 2). Za pojedine primjerke možemo tvrditi da su antički, tj. rimski. Zanimlji-

vo je da se vrhu može pristupiti i jednom od staza usječenom u litice na južnoj strani ove uzvisine. Stoga je na mjestu gdje staza završava napravljen i manji zid između stijena od nešto većih blokova koji je nekada morao biti viši.⁵ Istočno od vrha, na padini preko koje mu je najlakše prići, slabo su vidljivi ostaci nasipa za koje pretpostavljamo da su mogli pripadati bedemu gradine-utvrde. Ostaci se pružaju u dužini od oko 50 m u smjeru istok-zapad s nešto većom nakupinom kamena otprilike po sredini.⁶ Na tom mjestu završava i jedna od staza usječena u litice na južnoj strani ove uzvisine. Arhitektonske ostatke moguće je uočiti samo na terenu, stoga ne donosimo fotografiju lokaliteta.

Mačkovac (sl. 3)

Radi se o padini koja se od Gradine spušta prema izvoru Jadra, odnosno prema brznoj cesti Solin – Klis. Otprilike na pola puta do te ceste (više prema istoku) nalazi se osamljena gomila – vjerojatno prapovijesni tumul. Sačuvani promjer joj je 10 metara i visina oko 1 metra. Kamenje od kojega je rađena je prilično veliko. Njezino postojanje možemo vezati za prapovijesnu gradinu na Kapini ili pretpostavljenu na Gradini.

1 I. Alduk 2009.

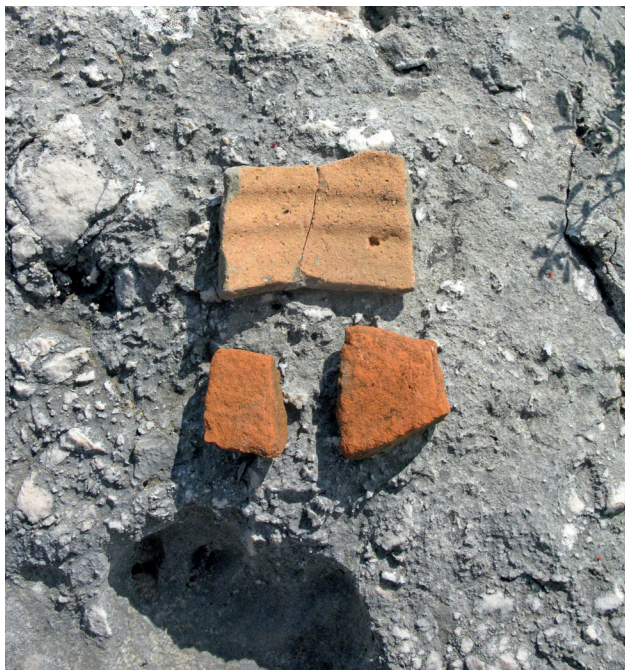
2 Iako katastarski podijeljen između Klisa, Solina (Kučina) i Žrnovnice, ovaj dio Mosora s obzirom na blizinu Kučina, toponimiju i korištenje pripada ovom solinskom naselju.

3 I. Alduk 2009, str. 75.

4 F. Bulić 1984, str 213-214.

5 Nažalost, nije jasno je li zid izgrađen u fortifikacijske svrhe ili je nastao kao prepreka blagu koje pase na tom dijelu planine. Slične pregrade postoje na više mjesta na tom dijelu planine.

6 Moguće je da se radi o gomili, kuli, naglašenom ulazu ili nečemu što je nastalo kasnije s obzirom da se taj dio Mosora još uvijek iskorištava kao stočarsko područje.

čak oko 50 m, visok oko 1,5 metara i isto toliko širok. Ponovimo, s te strane je najlakše prići gradini stazom koja vodi od Kuka i Gradine iznad Kučina ili manjim prilazima koji se vežu na tu stazu, a usječeni su u litice s južne strane. Sjeverna strana je, osim bedema od kojega je sačuvan nasip, dodatno zaštićena dubokom drāgom koja se odatle spušta prema sjeverozapadu. Po vrhu sjevernoga bedema vidljivi su tragovi zidanja vapnenim mortom što vjerojatno upućuje na kasnoantičko razdoblje i ponovno utvrđivanje starih prapovijesnih položaja. Istočna i južna strana gradine branjene su visokim i teško prohodnim liticama. Gradina je, s obzirom na svoju veličinu te ostatke kuća na zaravni, bila naseobinskoga karaktera. Upozorili bismo pri tome još jednom na spomenutu lokvu kao izdašan izvor vode i u sušnim mjesecima te mogućnost ispaše stoke u vrtačama, drāgama i po padinama Mosora.

Posebno su zanimljivi ostaci suhozidne kuće dimenzija oko 6 x 4 m smještene uz unutrašnje lice zapadno-

Slika 2.
Keramika s Gradine iznad Kučina

Slika 3.
Gomila Mačkovac

Slika 4.
Bedem na Kapini – zapadna strana

Slika 5.
Lokva na prijevoju kod gradine na Kapini

Slika 6.
Prapovijesna keramika s Kapine

Slika 7.
Rimska keramika s Kapine – tegule i ulomak drške

ga bedema. Moguće je da je na zaravni bilo više takvih kuća. Sudeći prema njezinu smještaju, prostoru koji nadzire i površinskim keramičkim nalazima gradina je imala strateško značenje tijekom prapovijesti (kasno brončano/željezno doba?), kasne antike, ali možda i srednjega vijeka (sl. 6 i 7). S nje se, naime, potpuno nadzire prostor od Žrnovnice i Strožanca preko Stobreča, Kamena, većega dijela Splitskoga polja do Kaštela, odnosno dijela Solinskoga i čitava Kliškog polja kao i sam Kliški prijevoj.

Kučinska doca (Kučinski doci) (sl. 9)

Kučinska doca je naziv za širi prostor Mosora sjeveroistočno od Kučina, otprilike između vrhova Koludar (kota 522) i Kranjača (kota 582) na jugu te Poljičina umca (kota 582) na sjeveru. Južni dio je mala uska dolina⁹ smještena između litica sjeverno od Koludra dok je sjeverniji dio izdignuta krševita zaravan s nekoliko vrtača (dolaca), obrasla makijom. U središnjem dijelu doline, ispod litica s njezine sjeverne strane, nalazi se veća lokva (s tragovima recentnoga uređenja i proširenja). Naziv ovoga mjesta je – Lokva.

S iste strane teren je terasasto uređen s vidljivim suhozidima, ali i tragovima ranijih lokava (ili bunara) gdje se nekad zadržavala voda.¹⁰ Na mjestima gdje su se suhozidi obrušili ili je došlo do veće erozije tla nalazimo ulomke amorfne keramike te jedan ulomak antičke tegule.

Na istočnom kraju zaravni, gotovo na liticama Koludra, nalazi se gomila-tumul (sl. 10) promjera oko 10 m i visine oko 1-1,5 m s vidljivim obložnicama središnjeg ukopa.

Iz opisa je jasno da sjeverna strana ove zaravni završava također strmim liticama mosorskih obronaka. Na najvišem krševitom vrhu s te strane, gotovo iznad spomenute lokve, nalazi se do sada u literaturi nezabilježena prapovijesna gradina (sl. 11). Južna i veći dio zapadne strane gradine je strm. Vrh je kamenit, prepun škrapa i potpuno erodiran. Kameni nasip – ostatak bedema – sačuvan je u dužini od oko 120 metara i brani dio sjeverne i zapadnu stranu odakle je pristup gradini iz pravca Mosora vrlo lagan. Bedem, mjestimične širine i do 7 m i visine maksimalno 2 m, započinje gotovo na rubu gradine s istočne strane vrha te se spušta prema sjeveru i u zadnjih dvadesetak metara skreće prema zapadu (sl. 12 i 13). Na tom dijelu vidljivo je ulegnuće na bedemu širine 1 do 2 m – vjerojatno tragovi ulaza. Neposredno do pretpostavljenoga ulaza planinarska staza presjekla je bedem gradine.

Slika 8.
Put od Kapine prema Kučinskim docima

Nažalost, tijekom rekognosciranja nismo mogli ustanoviti ništa o unutrašnjoj organizaciji gradine, a nismo našli ni pokretne nalaze koji bi barem okvirno datirali novi arheološki lokalitet pa ćemo se zadržati na vrlo širokoj dataciji za ovakva nalazišta – kasno brončano i željezno doba.

Iako se ovoj gradini ne mogu pripisati veća strateška svojstva s obzirom na njezinu udaljenost od glavnih putova te smještaj u masivu Mosora, ipak se s nje vizualno komunicira s gradinom na Kapini, gradinskim položajima oko Klisa (Markezina greda, Koštak, Klis), Solina ili u Poljicima (Perun – Sv. Jure, Sridivica).

Iako ni izbliza toliko arheološki atraktivan kao ostali dijelovi Solina, ovaj dio Mosora ipak ima svoju prilično jasnu priču. Ona počinje u vrijeme ranoga brončanog doba i za sada je ograničena na nedostupnu pećinu Kapinu sa

⁹ Dolina je duga otprilike 700 m i široka maksimalno 150 m. Njezin sjeverozapadni dio je nešto strmiji, a onda se prema istoku teren izravnavava.

¹⁰ Takva kružna »konstrukcija« vidljiva je barem na jednom mjestu. Osim toga na prilazu Kučinskim docima sa sjeverozapadne strane unutar jedne manje drage strmih kamenitih strana nalazi se još jedna lokva, ali njezin način gradnje pokazuje da je napravljena nedavno te vjerojatno služi za sakupljanje kišnice. U pošumljenom dijelu sjeverno od te lokve i prilaznoga puta tragovi su i kuća zidanih tehnikom suhozida – vjerojatno pastirski stanovi.

Slika 9.
Pogled na Kučinska doca

Slika 10.
Gomila na Kučinskim docima

Slika 11.
Južna strane gradine na Kučinskim docima

Slika 12.
Bedem gradine na Kučinskim docima

Slika 13.
Bedem gradine na Kučinskim docima.
U pozadini Kozjak, Solin i Kaštela

skromnim keramičkim nalazima iz tog vremena. To otvara i mogućnost datacije jedne od dviju obližnjih gradina, u prvom redu one na Kapini, već u rano brončano doba iako su gradine iz toga vremena rjeđe nego one iz kasnijih prapovijesnih razdoblja.

Ostavljajući prostor znanstvenoga nagađanja, zadržat ćemo se na gradini Kapini. S obzirom na njezinu površinu te dostupnu vodu u obližnjoj lokvi (bunaru), taj je položaj naseljen već u prapovijesti (kasno brončano i željezno doba), a onda ponovno u vremenu kasne antike. S obzirom na nalaze keramike izgleda da je slično i s pretpostavljenim gradinskim položajem na Gradini iznad Kučina. Naime, kontekst upotrebe gradine je u kasnom brončanom dobu i u vrijeme kasne antike sličan. Na uzvišene položaje (pa i one udaljenije od glavnih komunikacija) stanovništvo se povlači radi nesigurnih vremena obilježjenih brojnim sukobima – u kasnom brončanom dobu to je pojava još jednoga vala indoeuropskih plemena (kultura polja sa žarama), a u kasnoj antici nomadskih naroda na tlu Rimskoga Carstva.

Ostala dva gradinska položaja (Kučinska doca i Gradina iznad Kučina) možemo promatrati u kontekstu ovoga na Kapini tim više jer tri ovdje opisane gradine izravno ili posredno međusobno komuniciraju. Stoga ih možemo promatrati i u smislu nadzora lokalnih komunikacija, čuvanja prilaza glavnom naselju i teritoriju ondašnje zajednice i njezinim resursima. A resursi su prilično ograničeni – radi se o mosorskim pašnjacima i zalihama vode.

Nadalje, sa svih se gradina vizualno nadzire izuzetno široko područje u luku od zapadnog dijela Poljica preko Splita i Solina do Kliškoga prijevoja, uključujući i more (Splitški i Brački kanal i Kaštelanski zaljev). Sukladno tome ove bi položaje mogli promatrati kao i ostale solinske i kliške gradine u širem kontekstu čuvanja prilaza Klisu, solinskoj luci te izvoru Jadra. Međusobni odnos i funkcija pojedinih skupina gradina na ovom je prostoru već su primijećeni na primjeru Klisa, Markezine grede, Koštaka i gradine kod Odža.¹¹ Neki od ovih gradinskih položaja, kao i oni na obližnjim Blacama, čuvaju kozjačke prolaze dok oni kojima posvećujemo pozornost u ovome članku čuvaju prelaze preko Mosora.

Osim gradinskih naselja ovdje bismo trebali tražiti i naselja otvorenoga tipa (pastirske stanove?) i to na prostoru Kučinskih doca – točnije, na terasama s južne strane tamošnje gradine.

Tijekom ovoga rekognosciranja nismo naišli na tragove koji bi nas upućivali na srednji vijek, osim ako ostatke pravokutne građevine na Kapini ne vežemo uz to razdoblje. Međutim, činjenica je da se tijekom ranoga, a još više razvijena srednjeg vijeka naseljavanje pomiče prema solinskoj dolini te današnjem prostoru Mravinaca i Kučina. Nakon toga, ponovno pritisnuto nevoljama izazvanim turskim prodorima, stanovništvo se pomiče prema višim položajima. Mletačka uprava na Kuku gradi malu utvrdu, a oko nje se kasnije formira i naselje (izgleda za vrijeme turske uprave)¹² tako da ta utvrda preuzima strateško značenje starijega lokaliteta na Kapini, ali i značenje u smislu refugija.¹³

11 M. Katić 2010, str. 16-17.

12 I. Alduk 2009, str. 79-80.

13 Ovdje je važno napomenuti da prilično olako prelazimo iz jednoga povijesnog razdoblja u drugo te tako stvaramo svojevrstni kontinuitet u naseljavanju i upotrebi prostora. Međutim, u nedostatku intenzivnijih rekognosciranja i arheoloških istraživanja ovakva metoda nam se čini opravdanom.

Literatura

- I. Alduk 2009 Ivan Alduk, *Tvrđava Kuk iznad Kučina*, Tusculum 2, Solin 2009, 71-83.
- I. Babić 1984 Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir 1984.
- F. Bulić 1984 Frane Bulić, *Izabarani spisi*, Split 1984.
- M. Katić 2010 Miroslav Katić, *Prehistorijske gradine solinskoga i kliškoga područja*, Tusculum 3, Solin 2010, 7-19.
- M. Zekan <1977> Mate Zekan, *Novi arheološki nalazi u pećinama srednje Dalmacije*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LXX-LXXI/1968-1969, Split <1977>, 137-147.

Summary

Ivan Alduk

Archaeological Topography of the South-western Part of Mount Mosor

Key words: Kučine, Mosor, archaeology

The paper presents results of archaeological field researches performed in two campaigns in the western part of Mount Mosor, between Kučine village and Klis Field (Kliško polje). The archaeological literature is introduced a number of new pre-historic sites. The accent is placed on the pre-historic period because described are three hill-fort localities (Gradi-na above Kučine, Kapina, Kučinska doca) and two tumuli (Mačkovac, Kučinska doca). The hill forts are treated two-fold: in their mutual relations and the possibility of belonging to a smaller herdsmen community with its main settlement at Kapina, and in the context of the wider Split – Solin – Klis area.

The site at Kapina was inhabited also in the Late Classical period, which corresponds with its high position and distance from main roads. In the troubled times of the Late Middle and the Early Modern Ages, its function, both strategic and as a refuge, was taken over by the nearby Kuk fortification.